

ВІДАНТРОПОНІМНІ МІКРОТОПОНІМИ СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ

У дослідженні здійснено семантико-словотвірний аналіз мікротопонімів Східного Поділля, в основі яких лежать антропоніми, утворені семантичним шляхом від апелятивної лексики.

Ключові слова: *онім, антропонім, топонім, мікротопонім, мікротопонімія, апелятив.*

Постановка проблеми. Актуальність лінгвістичного аналізу мікротопонімії Східного Поділля зумовлена тим, що вона розглядається нами як великий спектр власних назв, що сюди належать не тільки найменування мелких відображень у своїй семантиці релевантні особливості говірок, історію заселення краю, традиційну духовну та матеріальну культуру населення, зв'язки з іншими етносами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми української мікротопонімії порушуються у працях, присвячених топоапелятивам, географічній номенклатурі й термінології: принципи номінацій гідрорельєфу неодноразово висвітлювалися у роботах Й.Дзендзелівського; над історією становлення української географічної номенклатури працював П.Чучка; географічну термінологію Чернігівсько-Сумського Полісся дослідила Є.Черепанова; О.Данилюк уклала "Словник народних географічних термінів Волині". Однак і досі залишається низка нерозв'язаних проблем, пов'язаних із вивченням локальних мікротопонімів. Відантропонімні українські утворення вже були предметом досліджень Д.Бучка, М.Демчук, М.Дуйчака, М.Худаша, і трохи не кожен із них указував на труднощі, які виникають при потребі розрізнити антропонімні та відапелятивні утворення.

Джерельну базу пропонованого дослідження склали матеріали експедиції, під час якої було обстежено 16 історичних поселень Східного Поділля.

Метою статті є виявлення й класифікація відантропонімних мікротопонімів Східного Поділля. Проведене дослідження є важливим кроком у заповненні лакунів вивчення української мікротопонімії.

Виклад основного матеріалу. Мікротопонім – вид топоніма, власна назва невеликого місця чи географічного об'єкта чи частини макрооб'єктів (лісів, урочищ, полів, сінокосів, стежок, пасовищ, окремих каменів тощо). Для мікротопонімів здебільшого характерний тісний зв'язок з апелятивами, особливо з географічними термінами. Серед усіх видів власних назв вони стоять найближче до загальних слів, зберігаючи свою мотивованість. Межею між ними є те, що мікротопоніми закріплені за конкретними фізико-географічними об'єктами. Мікротопоніми семантично близькі до загальних назв, проте визначаються меншою граматичною стійкістю, історично мінливіші. Їх специфіка тісно й органічно пов'язана з різними особливостями іменованих об'єктів [3, 318].

За семантикою твірних основ східноподільський мікротопонімікон поділяємо на дві групи: відапелятивні та відонімні утворення. Твірними основами відонімних мікротопонімів виступають антропоніми, ойконіми, мікротопоніми, гідроніми. Серед відантропонімних мікротопонімів найбільшу групу утворюють назви, твірними основами яких виступають слов'янські автохтонні імена різної структури, тобто, імена "праслов'янського походження або утворені пізніше, вже в антропонімії того чи іншого конкретного слов'янського народу, на споконвічно слов'янському мовному ґрунті" [2, 13].

Найчисленнішу групу презентують найменування мікротопонімів, в основі яких лежать антропоніми, утворені семантичним шляхом від апелятивної лексики. Антропонімний матеріал виступає практично в усьому спектрі аналізованих назв. Семантичний зв'язок між апелятивом і топоосною може бути як безпосереднім (об'єкт цілком реально відповідає лексичному значенню апелятива) та опосередкованим (в основу номінації мікрооб'єкта покладено принцип близькості номінованого мікрооб'єкта до певної реалії). Виокремлену нами групу мікротопонімів, мотивованих слов'янськими автохтонними відапелятивними іменами чи пізнішими прізвиськами, умовно можна поділити на декілька підгруп (за основу взято класифікацію Л.Білінської):

1. Мікротопоніми, в основах яких засвідчені слов'янські автохтонні відапелятивні імена чи пізніші прізвиська, мотивовані назвами тварин, частин тіла людини чи тварини: *Борсуки* (урочище), *Заячий Горб* (долина), *Рогулець* (рогуля – "корова") (поле), *Гусяче* (поле), *Кривуля* (річка);

2. Мікротопоніми, в основах яких засвідчені слов'янські автохтонні відапелятивні імена чи пізніші прізвиська, мотивовані назвами дерев, кущів і сільськогосподарських рослин: *Конопляники* (долина), *Гарбузівка* (хутір);

3. Мікротопоніми, в основах яких засвідчені слов'янські автохтонні відапелятивні імена чи пізніші прізвиська, мотивовані назвами риб, комах, птахів: *Бузькова Вулиця* (бузько – "лелека"),

Карасів Млин (ставок), *Павукова стежка* (дорога), *Лелече* (поселення), *Линовий Став* (озеро);

4. Мікротопоніми, в основах яких засвідчені слов'янські автохтонні відапелятивні імена чи пізніші прізвиська, мотивовані назвами предметів побуту, знарядь праці: *Лемешівка* (історичне поселення), *Кроснів* (кросно – “ручний ткацький верстат”) (поле);

5. Мікротопоніми, в основах яких засвідчені слов'янські автохтонні відапелятивні імена чи пізніші прізвиська, мотивовані назвами страв чи продуктів харчування: *Пшенична* (вулиця), *Коржівка* (село), *Пирогів* (село);

6. Мікротопоніми, в основах яких засвідчені слов'янські автохтонні відапелятивні імена чи пізніші прізвиська, мотивовані назвами явищ природи: *Морозівський Став* (ставок), *Грозина* (діброва), *Градобій* (поле);

7. Мікротопоніми, в основах яких засвідчені прізвиська відапелятивного походження на означення родинної чи соціальної належності: *Материзна* (ліс), *Дідичів* (гай), *Князівський сад* (урочище);

8. Мікротопоніми, в основах яких засвідчені прізвиська відапелятивного походження на позначення професії чи роду занять: *Кравцева* (вулиця), *Ковалівка* (поселення), *Бондарове* (поле), *Чабанівка* (хутір).

На думку М. Бірили, антропоніми, утворені від назв професій, є “...своєрідним дзеркалом, що відображає історію розвитку лексичної системи мови” [1, 3].

9. Мікротопоніми, в основах яких засвідчені прізвиська відапелятивного походження на означення етнічної належності: *Мазури* (куток), *Польський Кут* (вулиця), *Москалева Криниця* (урочище).

Відносно меншу групу складають найменування мікрооб'єктів, утворені від християнських імен у повній, повній суфіксальній, а також усіченій та усічено-суфіксальній формах. Перша підгрупа ілюструється такими прикладами: *Антонівка* (куток), *Василівка* (поселення), *Глібівка* (поселення), *За Павлом* (криниця).

Значно більша кількість мікротопонімів утворена від християнських імен в усіченій та усічено-суфіксальній формах: *Аксенчукова* [<Аксенчук <Авксентій] (долина), *Андрушково* [<Андрушко <Андрій] (урочище), *Коло Гнатка* [<Гнатко <Ігнатій] (дорога), *Панькова Долина* [<Панько <Пантелеймон] (пасовище), *Сафатова Долина* [<Сафат <Йосафат] (урочище).

У мікротопонімії Східного Поділля, як і інших регіонів, значно рідше для творення мікротопонімів використовуються жіночі імена. У зібраному нами матеріалі жіночі імена православного календаря використано для творення мікротопонімів: *Настасина Гора* (горб), *Варварин Клин* (поле), *Коло Марії* (дорога), *Софійна Долина* (пасовище), *Тетянин Луг* (лука), *Маринина Гора* (ліс). Кількома прикладами ілюструються мікротопоніми, утворені від чоловічих найменувань, мотивованих жіночими іменами типу: *За Євчуком* (поле), *Коло Ганинюка* (ліс), *Мелашчинюкове* (озеро), *Софіякова Скеля* (пагорб).

Висновки. Аналіз відантропонімних мікротопонімів підтверджує тісний взаємозв'язок між антропонімією та мікротопонімією, який проявляється, зокрема, у номінації конкретних географічних об'єктів за іменуваннями людей, які первісно були власниками певних реалій, проживали на цих територіях, або ж їхня діяльність була пов'язана з конкретними географічними об'єктами. У відантропонімних дериватах репрезентуються традиційні антропонімні основи – імена (переважно християнського календаря східного обряду), прізвиська, прізвиська. Для відантропонімних мікротопонімів характерна наявність специфічних суфіксальних топоформантів, які вказують на належність об'єкта певній особі. Значущість виокремлено групи назв у тому, що, як зазначають мовознавці, у багатьох випадках мікротопоніми зберігають антропонімичну спадщину часто не зафіксовану (прізвиська), або не впорядковану (прізвиська) у жодних документах і словниках.

Список використаних джерел

1. Бірыла М.В. Беларуская антрапанімія. Уласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы /М.В. Бірыла – Мінск, 1966. – 372с.
2. Демчук М.О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV-XVII ст. / М.О. Демчук. – К., 1988. – 170с.
3. Тараненко О.О. Мікротопонім /О.О. Тараненко// Українська мова. Енциклопедія. – К., 2004. – 824с.

Summary. The essay presents the semantic and word-formative analysis of microtoponyms of Easter Podillya, which are based on antroponyms, derived semantically from appellative word units.

Key words: *onym, antroponym, toponym, mikrotoponym, mikrotoponymy, apelativ.*